

MINTAQAVIY IQTISODIYOT TUSHUNCHASI

Abdullaev Humoyun

Abu Rayxon Beruniy nomidagi

Urganch davlat universiteti tadqiqotchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16778807>

Annotatsiya. Maqola mintaqaviy iqtisodiyotga xos bo'lgan xususiyatlarni ko'rib chiqishga, mintaqaviy iqtisodiyot tushunchasini va uning butun iqtisodiy tizimdagi o'rnini aniqlashga bag'ishlangan.

Maqolada mintaqaning xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning birligi va milliy iqtisodiyot tarkibidagi iqtisodiy tizim sifatida tavsifi berilgan. Tizimli xususiyatlar va milliy iqtisodiyot bilan umumiy xususiyatlar ko'rib chiqiladi.

Maqolada Rossiyadagi mintaqaviy iqtisodiyotning hozirgi holati o'rganiladi. Xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirish va rag'batlantirish muammolariga alohida e'tibor qaratilmoqda, chunki Rossiya hozirgi vaqtda kapital importi bo'yicha dunyoda juda kamtarona o'rinni egallaydi. Bu, birinchi navbatda, siyosiy barqarorlik, rivojlangan institutsional va bozor infratuzilmasi bilan belgilanadigan qulay sarmoyaviy muhitning yo'qligi bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: milliy iqtisodiyot, mintaqaviy iqtisodiyot, mintaqaviy rivojlanish.

ПОНЯТИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей, которые присущи региональной экономике, выявлению понятия региональной экономики и ее места в экономической системе в целом.

В статье дана характеристика региона как единства экономических субъектов и хозяйственной системы в рамках национальной экономики. Рассмотрены системные признаки, общие черты с национальной экономикой.

В статье проводится исследование современного состояния региональных экономик России. Особое внимание уделено проблемам стимуляции и иностранным инвестициям, поскольку Россия в настоящее время занимает довольно скромное место в мире по импорту капитала. В первую очередь это связано с отсутствием благоприятного инвестиционного климата, который определяется политической стабильностью, развитой институциональной и рыночной инфраструктурой.

Ключевые слова: национальная экономика, региональная экономика, развитие региона.

THE CONCEPT OF REGIONAL ECONOMY

Summary. The article is devoted to the consideration of specific features that are inherent in the regional economy, definition of regional economy term and identification its place in economy system as a whole.

The article gives a general description of the region as a unity of economic agents and economic system within the national economy. Consider its systemic features, in common with the national economy.

The article studies the current state of the regional economies in the Russian Federation. Particular attention is paid to problems of stimulation and foreign investments, because modern Russia takes a quite humble place in the world in respect of import of capital. It is primarily associated with the fact of absence of a favorable investment climate, which is determined by political stability, developed institutional and market infrastructure.

Keywords: national economy, regional economy, development of the region.

Rossiya Federatsiyasining federal tuzilishi mamlakatning alohida mintaqalarining iqtisodiy rivojlanishidagi farqlarni belgilaydi, chunki davlatning ma'muriy birliklarga (viloyatlar, hududlar, respublikalar va boshqalar) bo'linishi nafaqat siyosiy, etnik va madaniy, balki iqtisodiy sabablarga ko'ra (va unchalik ko'p emas) talab qilinadi. Shuni ta'kidlash kerakki, transmilliy kompaniyaning joylashgan joyi kompaniyaning vakolatxonalari joylashgan hududning iqtisodiy rivojlanishi xususiyatlariga bevosita ta'sir qiladi. Yuqoridagilar bilan bog'liq holda, TMKlarning mintaqaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish alohida ahamiyatga ega. So'zlariga ko'ra, Z.S. Musaevaning ta'kidlashicha, mintaqaviy iqtisod deganda "mamlakatning ma'lum bir hududida va uning hududlarida ishlab chiqarish kuchlarining joylashishi va rivojlanishini, shuningdek, uning atrof-muhit sharoitlari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni o'rganuvchi ilmiy bilimlar sohasi tushunilishi kerak" [1, s. 18]. Bizning fikrimizcha, mintaqaviy iqtisodiyot haqida mamlakat xalq xo'jaligining tarkibiy qismlari sifatida ularning o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligida ko'rib chiqiladigan davlat hududlari iqtisodiyoti sifatida gapirish o'rinlidir. Zamonaviy tadqiqotlar mintaqaviy iqtisodiyotning tubdan yangi tushunchasi bilan ajralib turadi, bunda inson tizimni tashkil etuvchi omil hisoblanadi. Bu talqin yangi iqtisodiy hodisa va jarayonlarni aniqlashni belgilaydi. Hozirgi vaqtda mintaqalarni o'rganishga yondashuvlarni nazariy tushunish va metodologik asoslash ayniqsa dolzarb bo'lib qoldi.

"Mintaqa" tushunchasini turli xil, jumladan geografik, tarixiy, siyosiy va iqtisodiy nuqtai nazardan ko'rib chiqish mumkin. Shu munosabat bilan ushbu toifaning turli talqinlari mavjud.

Misol uchun, Rossiya Federatsiyasi Prezidentining 2017 yil 16 yanvardagi 13-sonli Farmoniga muvofiq, mintaqa Rossiya Federatsiyasining ta'sis sub'ekti hududida Rossiya Federatsiyasi hududining bir qismi sifatida belgilanadi. Shunga ko'ra, mintaqaviy omillar orasida rivojlanishi, Rossiya Federatsiyasining federal tuzilishi, shuningdek, hududlarning geografik, tabiiy, iqlimiy va ijtimoiy-madaniy xususiyatlari ajralib turadi [2].

Keling, ilmiy adabiyotlarda keltirilgan mintaqa tushunchasini ko'rib chiqishga murojaat qilaylik. Shunday qilib, G.V. Gutman, O.P.Zvyagintseva va A.A.Miroedovlarning fikriga ko'ra, "mintaqa" atamasi aniq belgilangan ma'muriy chegaralarga ega bo'lgan hududiy birlik sifatida tushunilishi kerak, uning doirasida aholi hayotini ta'minlashning ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlari qayta ishlab chiqariladi, hududning hududiy va tarmoq mehnat taqsimoti tizimidagi o'rni bilan belgilanadi. [86]. Biroq, mintaqa tushunchasini kengroq talqin qilish kerakdek tuyuladi. Jumladan, "mintaqa" tushunchasiga ta'rif berishda nafaqat geografik xususiyatlarni (joylashuvi, hududining katta-kichikligini), balki u yoki bu hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining tarixan belgilangan sharoitlarini, shuningdek, aholining milliy tarkibini ham hisobga olish zarur.

Keling, hududni hudud sifatida belgilashning asosiy mezonlarini ajratib ko'rsatamiz.

1. Mintaqaning aniq belgilangan chegaralari bor;
2. Mintaqa yagona tizim tarkibiga kiradi (mintaqaviy iqtisodiyotni hisobga olgan holda - davlat). sifatida mintaqaga ilgari mavjud yondashuv farqli o'laroq "kvazi-davlat" [4, p. 11], hozirgi vaqtda eng keng tarqalgan fikr mintaqalar, aksincha, kompaniyalarning xususiyatlariga ega, bu mintaqalar o'rtasidagi munosabatlarda raqobat mavjudligi bilan bog'liq.
3. Mintaqaning yagona tizimning bir qismi bo'lishiga qaramay, har bir alohida hudud ma'lum darajada avtonomiyaga ega bo'lib, u boshqa narsalar qatorida alohida iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlarga ega bo'lishda namoyon bo'ladi.
4. Mintaqa, qoida tariqasida, mamlakatning iqtisodiy kompleksida ma'lum bir ixtisoslashuv bilan tavsiflanadi.

Rossiya haqida gapiradigan bo'lsak, bu ixtisoslashuv ayniqsa SSSR davrida, har bir mintaqqa mintaqaning iqtisodiy salohiyati bilan belgilanadigan o'z sanoat tuzilmasiga ega bo'lgan davrda aniq kuzatilgan. Demak, hozirgi kunga qadar ba'zi hududlar tor ixtisoslashuvi bilan ajralib turadi, bu esa mintaqaning milliy iqtisodiyot tizimidagi o'rnini ta'minlaydi.

5. Davlatning asosiy qonuniga muvofiq mintaqqa mamlakat milliy-davlat tuzilishining bir qismi bo'lib, uning vazifalaridan biri aholi uchun davlat kafolatlari va turmush darajasini ta'minlashdan iboratdir [5, b. 8].

Mintaqada sodir bo'layotgan iqtisodiy jarayonlarni o'rganishni milliy va mintaqaviy iqtisodiyotlarning o'zaro bog'liqligini o'rganishdan boshlash maqsadga muvofiqdir, chunki yuqorida aytib o'tilganidek, mintaqqa iqtisodiyoti tizim sifatida milliy iqtisodiyotning bir qismi, tizimni tashkil etuvchi elementlardan biri bo'lib, shu munosabat bilan mintaqaviy iqtisodiyot butun xalq xo'jaligining normal ishlashiga qaratilgan.

Mintaqaviy iqtisodiyot kontseptsiyasining ta'rifi milliy iqtisodiyot tizimining taqdimotiga asoslanishi kerak. Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, mintaqaviy iqtisodiyot o'zida butun, ya'ni mamlakat xalq xo'jaligining xususiyatlarini o'z ichiga oladi. Reproduktiv, funktsional va dinamik kabi usullarni qo'llash orqali mintaqaviy va milliy iqtisodiyotning umumiy xususiyatlarini kuzatish mumkin.

Takror ishlab chiqarish usuli makroiqtisodiy va mintaqaviy rivojlanishni ko'rib chiqayotganda milliy va mintaqaviy iqtisodiyotda takror ishlab chiqarish tsikllarining yagona tizimini (moddiy ne'matlarni ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol qilish) o'rnatishga imkon beradi. Bunda takror ishlab chiqarish barcha darajadagi (davlat va mintaqaviy) bir xil sohalarida: mehnat, moliyaviy resurslar, shuningdek, tayyor mahsulot va xizmatlarni takror ishlab chiqarishda sodir bo'ladi. Mintaqa to'liq ishlab chiqarish tsiklining mavjudligi bilan tavsiflanadi, bu esa, o'z navbatida, raqobatni hisobga olgan holda, davlat ichidagi hududning rivojlanishini belgilaydi. Hududlarning takror ishlab chiqarish bo'yicha tor ixtisoslashuvi mintaqqa aholisining ehtiyojlarini qondira olmaslik sababidir, ammo bunday taqsimot kuchli mintaqalararo iqtisodiy aloqalarni, shuningdek, boshqa davlatlar bilan aloqalarni o'rnatishni belgilaydi (bu tizim, ayniqsa, Kaliningrad viloyati hududida maxsus iqtisodiy rayon sifatida aniq ko'rinadi). Mintaqalararo aloqalar, shuningdek, mintaqqa va xorijiy davlat o'rtasidagi aloqalar tovar va xizmatlarning ishlab chiqaruvchi mintaqadan iste'molchi hududiga o'tishini ta'minlaydi.

Milliy va mintaqaviy takror ishlab chiqarish o'rtasidagi farqlar orasida shuni ta'kidlash kerakki, mintaqaviy takror ishlab chiqarish ikki darajali tuzilishga ega: davlat ichidagi hududiy mehnat taqsimotining rivojlanishi tufayli to'liq ishlab chiqarish tsikli faqat milliy iqtisodiyot darajasida (mintaqalararo darajada) amalga oshiriladi, mintaqaviy iqtisodiyot esa rivojlangan ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilma bilan tavsiflanadi (mintaqaviy moliyaviy infratuzilmaning barqaror rivojlanishi darajasi). Har ikkala darajada ham milliy iqtisodiy tizimning samarali faoliyat yuritishi uchun resurslarni aniq taqsimlash zarur. Shu bilan birga, A.S. Novoselov va A.S. Marshalovanning ta'kidlashicha, "mintaqalararo ishlab chiqarish samaradorligi mintaqqa ichidagi ishlab chiqarish samaradorligiga bog'liq" [6, p. 27]. Dinamik usul milliy va mintaqaviy iqtisodiyotning ikkalasining tsiklik rivojlanishida namoyon bo'ladigan umumiylikni kuzatish imkonini beradi. Tsikllik bu holda iqtisodiy faoliyat darajasida ko'tarilish va pasayishlarning mavjudligi sababli vaqtinchalik va fazoviy xususiyat sifatida qaraladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mintaqaviy iqtisodiyotga, bizning fikrimizcha, mintaqaviy iqtisodiyotga xos bo'lgan asosiy xususiyatlarni aks ettiruvchi quyidagi ta'rifni taklif qilamiz: "Mintaqaviy iqtisodiyot - bu milliy xo'jalik majmuasi tarkibidagi alohida tizim bo'lgan milliy iqtisodiyotning bir qismi bo'lib, u bir mintaqada doirasida ham, mintaqalararo munosabatlar darajasida ham o'ziga xos ko'payish jarayonlari, shu jumladan mintaqaning xorijiy sub'ektlar bilan aloqalari, shuningdek, sanoatning alohida turlari bilan bog'liq. xalq xo'jaligida mehnat resurslari, kapital va tayyor mahsulotlarning taqsimlanishi hisobiga mahsulotlar soni». Bizning fikrimizcha, mintaqaviy iqtisodiyotning xususiyatlarini o'rganishning asosiy usullari reproduktiv va dinamik usullardir. Birinchisi, resurslarning o'ziga xos turidan qat'i nazar, reproduktiv tsikllar ma'lum bir hududda amalga oshirilishi bilan alohida ahamiyatga ega. O'z navbatida, dinamik yondashuv mintaqaviy iqtisodiyotning tsiklikligi va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мусаева З.С. Особенности региональных экономик России // Вестник университета. 2017. № 4. С. 17-22.
2. Указ Президента Российской Федерации от 16 января 2017 года № 13 «Об утверждении Основ государственной политики регионального развития Российской Федерации на период до 2025 года» // Собрание законодательства РФ. 23.01.2017, N 4, ст. 637.
3. Гутман Г.В., Звягинцева О.П., Мироедов А.А. Регион в формировании социального государства. М.: Финансы и статистика, 2005. 157 с.
4. Севек В.К., Чулдум А.Э. К вопросу о понятиях «регион» и «региональная социально-экономическая система» // Региональная экономика: теория и практика. 2012. №26 (257). С. 10-14.
5. Кушлински Э. Региональное развитие – начало поворотного этапа // Региональное развитие и сотрудничество. 1997. № 9. С. 3–8.
6. Маршалова А.С., Новоселов А.С. Основы теории регионального воспроизводства. М.: Экономика, 1998. 191 с.